

PROFILAKTYKA BEZPIECZEŃSTWA

Redakcja naukowa
Mariusz Nepelski
Jarosław Struniawski

Szczytno 2017

PROFILAKTYKA BEZPIECZEŃSTWA

**Pod redakcją naukową
Mariusza Nepelskiego, Jarosława Struniawskiego**

Szczytno 2017

RECENZENT

dr hab. Agata Tyburska

REDAKCJA WYDAWCY

Krzysztof Guzik

Anna Florczak

Robert Ocipiński

PROJEKT OKŁADKI

Agnieszka Kamińska

© Wszelkie prawa zastrzeżone — WSPol Szczytno 2017

ISBN 978-83-7462-574-6

e-ISBN 978-83-7462-575-3

Druk i oprawa:

Dział Wydawnictw i Poligrafii Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie

12-100 Szczytno, ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego 111

tel. 89 621 51 02, fax 89 621 54 48

e-mail: wwip@wspol.edu.pl

Objętość: 13,31 ark. wyd. (1 ark. wyd. = 40 tys. znaków typograficznych)

Spis treści

Wstęp	7
-------------	---

CZĘŚĆ I PRAKTYCZNE I TEORETYCZNE ASPEKTY EDUKACJI DZIECI I MŁODZIEŻY ORAZ OSÓB DOROSŁYCH

Mariusz Nepelski

Rozdział 1

Profilaktyka i edukacja społeczna w ochronie ludności	11
--	-----------

Marcin Płotek

Rozdział 2

Edukacja dla bezpieczeństwa w przedszkolu i szkole podstawowej — kształtowanie postaw i wartości	33
---	-----------

Jarosław Struniawski

Rozdział 3

Potrzeby edukacyjne w zakresie ochrony przed bronią masowego rażenia	47
---	-----------

Łukasz Foryś

Rozdział 4

Wpływ edukacji w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie na kreowanie pozytywnych zachowań w ruchu drogowym	63
---	-----------

Dorota Pater

Rozdział 5

10 lat PaT-u w Polsce	75
------------------------------------	-----------

Wojciech Warczak

Rozdział 6

Bezpieczeństwo w Internecie: jak uchronić się przed oszustwem?	109
---	------------

CZĘŚĆ II
AKTYWNOŚĆ WYBRANYCH PODMIOTÓW
W PRZECIWDZIAŁANIU ZJAWISKOM ZAGRAŻAJĄCYM
BEZPIECZEŃSTWU LUDZI I PATOLOGIOM
SPOŁECZNYM

Agnieszka Sadło-Nowak

Rozdział 7

Straż miejska/gminna w służbie społeczności lokalnej
(bezpieczeństwo i porządek publiczny) 139

Marcin Nowak

Rozdział 8

Znaczenie wybranych kursów specjalistycznych w przygotowaniu
funkcjonariuszy Policji do zapewnienia bezpieczeństwa państwa 149

Jarosław Struniawski

Rozdział 9

Profilaktyka w zakresie bezpieczeństwa
masowych imprez sportowych 161

Zbigniew Ajdukiewicz

Rozdział 10

Ćwiczenia dowódczo-sztabowe w aspekcie bezpieczeństwa
wewnętrznego państwa 175

Rafał Płocki

Rozdział 11

Profilaktyka w zakresie przestępczości żywnościowej 187

CZĘŚĆ III
PRAWNE I PRAKTYCZNE ASPEKTY DZIAŁAŃ
PROFILAKTYCZNYCH

Agnieszka Choromańska

Rozdział 12

Środki prawne podejmowane wobec nieletnich jako wskaźnik
diagnostyczny poziomu bezpieczeństwa społeczeństwa i wydolności
systemu profilaktyki 199

Monika Porwisz

Rozdział 13

**Dziecko w sądzie — jako nieletni
lub małoletni — tok postępowania**..... 217

Anna Kalisz

Rozdział 14

**Szacowanie rozmiarów przestępczości
i jej zwalczanie poprzez wykorzystanie badań prowadzonych metodą
survey wiktyimizacyjny**..... 237

CZĘŚĆ IV
WYNIKI BADAŃ PRZEPROWADZONYCH WŚRÓD
GRUPY MIESZKAŃCÓW WYBRANYCH OBSZARÓW
PRZYGRANICZNYCH

Dariusz Jurczak

Rozdział 15

**Bezpieczeństwo przestrzeni społecznej
przygranicza polsko-rosyjskiego**..... 255

Zakończenie 277

Bibliografia 279

Informacje o autorach..... 285

Wstęp

Zagrożenia występujące w życiu codziennym wywołują konieczność podejmowania działań ukierunkowanych na zaspokojenie jednej z podstawowych potrzeb ludzkich — bezpieczeństwa. Wspomинane działania dotyczą między innymi czynności profilaktycznych polegających na wykształceniu właściwych postaw społecznych, rozwinięciu świadomości oraz nauczeniu racjonalnych zachowań w obliczu zagrożeń. To jeden z fundamentalnych warunków stabilności i trwałości bezpieczeństwa.

Występowanie zjawisk społecznie szkodliwych i niepożądanych traktowanych w kategoriach zagrożeń skutkuje reakcją, szczególnie kierowaną na podejmowanie wysiłków w celu ich eliminacji, a przynajmniej ograniczenia zagrożenia, w tym jego negatywnych skutków. Mając świadomość zaistnienia niebezpieczeństwa, dążąc do jego kompresji należy stosować przede wszystkim różnego rodzaju środki zapobiegawcze — profilaktyczne.

Szczególną rolę w opisanych dążeniach przypisuje się edukacji uwzględniającej obszar bezpieczeństwa, której zadaniem jest formowanie, rozwijanie i umacnianie świadomości obronnej, a także zdolności do przeciwstawienia się wszelkim zagrożeniom. Przygotowanie społeczeństwa do przetrwania w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń, ułatwia wszechstronna edukacja na rzecz zapobiegania ich powstawaniu. To również jedno z podstawowych zadań instytucji państwowych, czyli profilaktyka społeczna, rozumiana jako kształtowanie świadomości społecznej w zakresie rozpoznawania źródeł zagrożeń, praktyczna nauka umiejętności reagowania na nie, mechanizmów właściwych zachowań w sytuacjach szczególnych, w tym kryzysowych. Termin „profilaktyka” wywodzi się z języka greckiego (*prophylassein*), co oznacza „strzec się, zapobiegać”. W praktyce znaczenie to wiąże się z zapobieganiem niekorzystnym zjawiskom.

Profilaktyka to podejmowanie działań uprzedzających, kształtujących spodziewany rozwój zjawisk poprzez wzmacnianie czynników chroniących przed rozwojem problemów związanych z zachowaniem niepożądanym, w tym osłabienie czynników ryzyka sprzyjających rozwojowi tego typu zachowań. Działania profilaktyczne mają sens wówczas, gdy ich rezultaty odnoszą zamierzone skutki, a ich efektywność jest wysoka. Skuteczność działań profilaktycznych warunkowana jest diagnozą realizowaną na wielu płaszczyznach i poziomach. Praca profilaktyczna powinna

być organizowana rzetelnie i dokładnie, powinna być przemyślana i mieć charakter ciągły oraz całościowy i kompleksowy. Działania profilaktyczne muszą być prowadzone przez wykwalifikowaną kadrę, aby unikać błędów oraz eliminować trudności. Działania profilaktyki mają na celu eliminację zjawisk trudnych, dlatego kwestia efektywności tych działań jest bardzo istotna dla całego społeczeństwa.

Na potrzeby przedmiotowego opracowania sformułujmy pytanie: czy profilaktyka wpływa na nasze bezpieczeństwo? Odpowiedź wydaje się prosta. Będziemy poszukiwać jej w literaturze przedmiotu, a także praktycznej działalności instytucji państwowych, organizacji pozarządowych i sektora prywatnego. Monografia profilaktyka bezpieczeństwa owe zagadnienia uwzględni, będąc odzwierciedleniem badań wielu autorów mających wspólny mianownik — bezpieczeństwo. Rozważania będą koncentrowały się wokół działań profilaktycznych i ich wpływu na bezpieczeństwo, tym samym poszukując odpowiedzi na postawione wcześniej pytanie.

Redaktorzy

CZEŚĆ I

PRAKTYCZNE I TEORETYCZNE ASPEKTY EDUKACJI DZIECI I MŁODZIEŻY ORAZ OSÓB DOROSŁYCH

Rozdział 1

Profilaktyka i edukacja społeczna w ochronie ludności

Profilaktyka i edukacja społeczna to przede wszystkim podnoszenie świadomości i wiedzy społecznej dotyczącej określonych zagrożeń i propagowanie podstawowych zasad zachowania w przypadku niebezpieczeństwa. Edukacja dla bezpieczeństwa jest ważnym i koniecznym działaniem na rzecz bezpieczeństwa i ochrony ludności. To także systemowe kształtowanie zachowań i postaw obywateli w każdym wieku w obliczu zagrożeń i niebezpieczeństwa¹. Międzynarodowe inicjatywy skierowane na zmniejszanie negatywnych skutków klęsk żywiołowych, wyznaczają kierunek powszechnej edukacji w ich ograniczaniu, mając nieocenione znaczenie dla podnoszenia świadomości całych narodów. Odnosząc się do przywołanej w tytule opracowania ochrony ludności, która jest jednym z zasadniczych zadań realizowanych przez administrację publiczną, ale również organizacje społeczne i sektor prywatny, należy pamiętać, że jest ona jednym z priorytetowych zagadnień bezpieczeństwa powszechnego. Ochrona ludności doczekała się wielu definicji. Można ją zdefiniować jako:

- kompleks interdyscyplinarnych przedsięwzięć realizowanych przy wysiłku wszystkich podmiotów prawa państwowego mających na celu ochronę życia, zdrowia oraz dóbr i środowiska przed niebezpieczeństwami spowodowanymi działaniem sił natury lub działalnością człowieka, przewyższenie ich następstw, a także zapewnienie warunków koniecznych do przetrwania;
- zapewnienie bezpieczeństwa ludziom, ich mieniu i środowisku przed wypadkami i klęskami każdego typu/rodzaju;
- całokształt działań wszystkich podmiotów prawa państwowego, każdego w zależności od jego statusu prawnego, mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa społeczeństwa, mienia, dóbr dziedzictwa narodowego i środowiska w sytuacji klęsk i katastrof naturalnych oraz spowodowanych przez człowieka, z wojną włącznie;

¹ <<http://profilaktyka.cnbop.pl/>>, dostęp: 14 lipca 2016 r.

- jedno z zadań Obrony Cywilnej, które obejmuje przedsięwzięcia umożliwiające przetrwanie ludzi w czasie kataklizmu i na wypadek wojny. Te oraz inne definicje ochrony ludności pośrednio lub bezpośrednio związane są z działaniami w obszarze:
 - zapewnienia stosowania prawa państwowego i międzynarodowego w dziedzinach związanych z ochroną praw człowieka i życia ludzkiego;
 - mienia i dóbr kultury oraz środowiska i jego bytowania;
 - zapewnienia odpowiedniego poziomu gotowości sił i środków ochrony ludności;
 - reagowania na zdarzenia dnia codziennego o charakterze nagłym stanowiące zagrożenie o lokalnym zasięgu i małej intensywności;
 - zapobiegania sytuacjom o charakterze kryzysowym i przygotowywania się do ich rozwiązywania przez stworzenie społecznie akceptowalnych warunków funkcjonowania ludności w czasie kryzysu;
 - wspierania operacji pokojowych sił zbrojnych w czasie pokoju;
 - wspierania międzynarodowych operacji humanitarnych².

Analiza literatury przedmiotu pozwala wyróżnić programy, które na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat były wdrażane na świecie, a które z uwagi na ich szczególnie charakter, mogą stanowić przykład dla tak zwanych dobrych praktyk, na których wzorować się mogą polskie instytucje odpowiedzialne za ochronę ludności. Wspomniane przykłady zaprezentowane w przedmiotowym opracowaniu zostaną poprzedzone opisem organizacji ochrony ludności w wybranych państwach na świecie, co stanowi swoiste wprowadzenie w tytułową problematykę.

Ochrona ludności³

Stany Zjednoczone Ameryki Północnej (USA)

System ochrony ludności w USA funkcjonuje na zasadzie stopniowania, czyli w sytuacji, gdy władze na poziomie lokalnym nie radzą sobie ze skutkami zagrożenia, wtedy — na ich prośbę — władze stanowe i federalne udzielają wsparcia wydzielając dodatkowe siły i środki. Na szczeblu

² M. Nepelski, *Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych*, Szczytno 2016, s. 70.

³ <<https://mswia.gov.pl/pl/bezpieczenstwo/ochrona-ludnosci/10187,Ochrona-ludnosci-w-innych-krajach.html>> (na podstawie: *Vademecum Komisji Europejskiej: Humanitarian Aid & Civil Protection*), dostęp: 14 lipca 2016 r.

federalnym (centralnym) — strukturą odpowiedzialną za bezpieczeństwo narodowe oraz przestrzeganie praw/swobód obywateli jest Departament Bezpieczeństwa Wewnętrznego (*Department of Homeland Security* — DHS), któremu podlega Federalna Agencja Zarządzania Kryzysowego (FEMA — *Federal Emergency Management Agency*). Działania Agencji ukierunkowane są na raportowanie zagrożeń, planowanie i zarządzanie działaniami związanymi z zapobieganiem katastrofom i klęskom żywiołowym oraz łagodzeniem ich skutków. FEMA odgrywa ważną rolę w przygotowywaniu społeczeństwa do ewentualnych zagrożeń, które mogą nastąpić. FEMA uczy i przygotowuje ludzi do postępowania w przypadku konkretnego rodzaju zagrożenia, pomaga ludziom w różnego rodzaju klęskach i katastrofach. Specjalną rolę przywiązuje się do edukacji dzieci i młodzieży oraz rozpowszechniania wiedzy o zagrożeniach. Współpracuje z wieloma innymi agencjami federalnymi oraz organizacjami pozarządowymi.

National Response Framework (NRF) jest strategią działania przedstawiającą główne zasady dotyczące przygotowania i zapewnienia jednolitego systemu reagowania na klęski i katastrofy przeznaczone dla struktur/podmiotów odpowiedzialnych za zarządzanie kryzysowe na wszystkich poziomach kraju. Są to wytyczne/reguły, jak reagować w różnego rodzaju katastrofach, począwszy od małych wypadków/zagrożeń do wielkich katastrof o dużym zasięgu. Dokument ten zawiera procedury, zasady działania i podejmowania decyzji oraz strukturę i role poszczególnych podmiotów na każdym poziomie reagowania kryzysowego.

W Stanach Zjednoczonych obowiązuje ogólnokrajowy numer alarmowy 911, na który można zadzwonić z dowolnego telefonu, aby uzyskać pomoc w nagłych przypadkach (w określonych sytuacjach):

- zgłoszenie pożaru;
- zgłoszenie przestępstwa w chwili, kiedy do niego dochodzi;
- wezwanie karetki w razie nagłej potrzeby medycznej;
- zgłoszenie podejrzanej sytuacji, takiej jak: krzyki, wołanie o pomoc lub strzały z broni palnej.

Rosja

Celem systemu ochrony ludności w Rosji jest zjednoczenie wysiłków w zakresie zapobiegania i reagowania na sytuacje nadzwyczajne i katastrofy wszystkich struktur krajowych na każdym poziomie administracyjnym. Działania te skoncentrowane są głównie na zapobieganiu zagrożeniom, sytuacjom kryzysowym i nadzwyczajnym oraz likwidacji skutków

ich wystąpienia. Na poziomie centralnym główną instytucją realizującą i koordynującą zadania związane z zarządzaniem kryzysowym i ochroną ludności jest Ministerstwo Federacji Rosyjskiej ds. Obrony Cywilnej, Sytuacji Nadzwyczajnych i Usuwania Skutków Klęsk Żywiolowych (EMERCOM of Russia). W Rosji system zarządzania dzieli się na pięć poziomów: centralny, regionalny, terytorialny, lokalny i miejscowy. Na każdym poziomie systemu zarządzania kryzysowego i ochrony ludności funkcjonuje jednostka/struktura (stały organ kontrolujący) koordynująca działania w przedmiotowym zakresie. Jednostki te są odpowiedzialne za: ochronę ludności i terytorium na wypadek wystąpienia sytuacji nadzwyczajnej. Instytucje/struktury na poszczególnych poziomach administracyjnych Rosji:

- na poziomie centralnym: EMERCOM wspierane przez Krajowe Centrum Zarządzania Kryzysowego;
- na poziomie regionalnym: Centra Regionalne EMERCOM-u oraz Regionalne Centra Zarządzania Kryzysowego;
- na poziomie terytorialnym i lokalnym: biura EMERCOM-u oraz Centra Zarządzania Kryzysowego, lokalna administracja;
- na poziomie miejscowym: oficerowie obrony cywilnej/zarządzania kryzysowego lub oddelegowany personel specjalny.

Numery alarmowe:

- 01 — straż pożarna;
- 02 — milicja;
- 03 — pogotowie medyczne.

Włochy

Ochrona ludności we Włoszech jest zintegrowanym systemem, który pozwala na skoordynowane wykorzystanie wszystkich dostępnych zasobów państwowych i prywatnych. Tworzenie struktury operacyjnej w przypadku dużych katastrof jest uwarunkowane strukturą administracyjną kraju. Główną misją włoskiej ochrony ludności zarówno na szczeblu centralnym, jak i lokalnym jest ochrona życia, mienia, środowiska przed uszkodzeniem lub zagrożeniami spowodowanymi przez katastrofy naturalne i technologiczne oraz inne klęski. Za zadania i politykę w zakresie ochrony ludności odpowiada prezes Rady Ministrów lub wyznaczony przez niego minister spraw wewnętrznych. Departament Ochrony Ludności (DPC) podległy jest prezesowi Rady Ministrów, koordynuje działania krajowe służb oraz promuje zadania z zakresu ochrony ludności. Departament jest narzędziem

operacyjnym przewodniczącego Rady w realizacji zadań w obszarze ochrony ludności oraz mienia. W Departamencie całodobowo funkcjonuje Krajowe Centrum Sytuacyjne monitorujące sytuację na terenie całego kraju. W sytuacji wystąpienia katastrofy Departament Ochrony Ludności określa w krótkim czasie jej rodzaj i dokonuje analizy, czy siły i środki lokalne są wystarczające. W razie konieczności, udziela wsparcia regionom, prowincjom i gminom.

Główne zadania włoskiego systemu ochrony ludności to planowanie i zapobieganie, działania ratownicze i pomoc poszkodowanym, opanowanie stanu kryzysowego / klęski i odbudowa systemu socjalno-ekonomicznego, powrót do stanu sprzed katastrofy. Działania te są realizowane przez komponenty włoskiej ochrony ludności i struktury operacyjne, w tym służby (straż pożarna, Policja, siły zbrojne, krajowe służby leśne, Włoski Czerwony Krzyż, służba zdrowia, alpejskie służby ratunkowe, wolontariusze, strona rządowa, regiony, prowincje, gminy, eksperci z dziedzin techniczno-naukowych oraz sektor prywatny). Działania interwencyjne oraz działania ratownicze organów administracji i instytucji w nie zaangażowanych koordynowane są przez Komitet Operacyjny zarówno na szczeblu centralnym, jak i lokalnym. W przypadku sytuacji kryzysowych, koordynacja działań pomiędzy poszczególnymi ministerstwami odbywa się w ramach Komitetu Operacyjnego, którego posiedzenia prowadzone są przez szefa Departamentu Ochrony Ludności.

We włoskim systemie ochrony ludności władze każdego szczebla administracyjnego odpowiadają za realizację zadań ochrony ludności w zakresie swojej właściwości i zasięgu terytorialnego. Na najniższym administracyjnym szczeblu lokalnym właściwym organem ochrony ludności jest burmistrz, który jest odpowiedzialny za planowanie i działania ratownicze w swojej gminie. Podobna zależność odnosi się do wyższych poziomów administracyjnych Włoch. W przypadku wystąpienia dużych katastrof, odpowiedzialność przenosi się — w zależności od zasięgu — na szczebel wyższy: prowincji i regionalny, aż do szczebla centralnego (krajowy stan klęski żywiołowej). Władze szczebla (regionalny, lokalny) opracowują własne plany reagowania kryzysowego, zgodnie z wytycznymi szczebla centralnego.

We Włoszech obowiązuje jednolity europejski numer alarmowy 112, odbierany przez karabinierów (podlegają Ministerstwu Spraw Obronnych, odpowiadają za bezpieczeństwo publiczne oraz pełnią funkcję żandarmerii wojskowej) oraz policję (podlega Ministerstwu Spraw Wewnętrznych, odpowiada za bezpieczeństwo publiczne oraz prowadzenie śledztw).

Szwecja

Odpowiedzialność za zadania ochrony ludności rozkłada się na trzy poziomy administracyjne: centralny (krajowy), regionalny i lokalny. Szwedzki system ochrony ludności ma na celu zapewnienie bezpieczeństwa publicznego, tj. ochronę życia i zdrowia ludzi oraz infrastruktury krytycznej przed różnego rodzaju zagrożeniami, wypadkami nadzwyczajnymi i innymi sytuacjami kryzysowymi poprzez przygotowanie kompleksowego, opartego na analizie ryzyka programu reagowania kryzysowego. System ten opiera się głównie na zasadzie odpowiedzialności, co oznacza, że w sytuacjach nadzwyczajnych każdy sektor/ministerstwo działa w zakresie własnej właściwości oraz inicjuje współpracę i koordynuje stosowną działalność międzysektorową/międzyresortową. Zadania związane z ochroną ludności ukierunkowane są na minimalizację ryzyka i skutków zagrożeń oraz na zwiększenie ogólnej zdolności reagowania na poważne katastrofy.

Na poziomie centralnym krajową strukturą właściwą w koordynowaniu zadań ochrony ludności, obrony cywilnej oraz przygotowania na wypadek katastrof jest Szwedzka Agencja ds. Cywilnych Sytuacji Kryzysowych (MSB), podległa ministrowi obrony. MSB jest strukturą spinającą i koordynującą działania różnych sektorów, jednakże nie przejmuje ich odpowiedzialności. Ustawa o ochronie ludności określa działania mające na celu zapobieganie ewentualnym szkodom powstałym w wyniku zagrożeń i sytuacji nadzwyczajnych. Odpowiedzialność za ich przeprowadzanie leży po stronie gmin. Władze krajowe odpowiadają za działania w przypadku konkretnych zagrożeń (np. wyciek lub emisja substancji niebezpiecznych).

Na poziomie regionalnym władze administracyjne są odpowiedzialne za koordynację zadań ochrony ludności, takich jak ćwiczenia, opracowywanie analizy ryzyka oraz prowadzenie współpracy z sektorem prywatnym. Podobnie jak agencje rządowe, mogą swobodnie decydować, z jakiej metody działania chcą skorzystać w sytuacji zagrożenia.

Na poziomie lokalnym gminy mają dużą swobodę w realizacji zadań ochrony ludności — są też prawnie zobowiązane do wykonania analizy ryzyka oraz określenia swoich słabych stron w odniesieniu do każdej dziedziny. Ponadto, w przypadku wystąpienia dużej katastrofy, gminy otrzymują wsparcie i doradztwo z poziomu regionalnego oraz MSB w postaci planowania w sytuacjach nadzwyczajnych, ćwiczeń i szkoleń oraz wytycznych dot. przygotowania analizy ryzyka i oceny ryzyka. Władze lokalne stanowią najważniejsze ogniwo decyzyjne w procesie reagowania na katastrofy — decydują, którą z metod działania wybierają.

W Szwecji obowiązuje jeden europejski numer alarmowy 112, wspólny dla policji, służb ratunkowych i straży pożarnej.

Austria

System ochrony ludności w Austrii jest regulowany przez prawodawstwo poziomu federalnego (ministerialnego). W wyniku reorganizacji systemu w 2004 r., dokonano konsolidacji różnych podmiotów i utworzono nowy Komitet Koordynacyjny, któremu przewodniczy dyrektor generalny ds. bezpieczeństwa publicznego. Austriacka platforma powołana w 2000 roku zajmująca się międzynarodową pomocą humanitarną została również włączona do ww. Komitetu. Jest to organ międzyresortowy, w skład którego wchodzi również przedstawiciele prowincji, służb ratunkowych, straży pożarnej i innych, a jeśli zachodzi taka konieczność, nawet przedstawiciele krajowej agencji prasowej, radia i telewizji. W przypadku, gdy katastrofa swoim zasięgiem obejmie kilka prowincji lub całe terytorium Austrii, koordynacja działań będzie prowadzona przez Komitet Koordynacyjny. Narzędziem operacyjnym w zakresie koordynacji i wymiany informacji jest funkcjonujące 24/7 Federalne Centrum Alarmowe (podlegające pod MSW), stanowiące krajowy i międzynarodowy punkt kontaktowy. Na szczeblu regionalnym odpowiedzialność za realizację zadań ochrony ludności spoczywa na prowincjach. Zadaniem regionalnych centrów alarmowych, jako ośrodków operacyjnych jest koordynacja działań ratowniczych. W przypadku katastrof władze federalne mogą udzielić prowincjom wsparcia w operacjach reagowania kryzysowego. Podczas działań ratowniczych, pomocy udzielają głównie społeczne organizacje humanitarne. Jeśli katastrofa przekracza możliwości organizacji cywilnych, takich jak straż pożarna lub organizacje ratownicze, można uzyskać wsparcie od federalnej armii. Wówczas jednostki wojskowe raportują o sytuacji władzom cywilnym. Federalne Ministerstwo Spraw Wewnętrznych jest właściwe w przypadku koordynacji międzynarodowej pomocy humanitarnej. W Austrii straż pożarna, służby ochrony ludności i reagowania działają głównie na zasadzie wolontariatu. Głównymi organizacjami są Austriacka Straż Pożarna i Austriacki Czerwony Krzyż. W Austrii obowiązuje jednolity europejski numer alarmowy 112. Inne numery alarmowe:

- 122 — straż pożarna;
- 133 — policja;
- 140 — górskie służby ratunkowe;
- 144 — pomoc medyczna.

Hiszpania

Ochrona ludności w Hiszpanii jest zdefiniowana jako fizyczna ochrona osób i dóbr materialnych na wypadek kryzysów stanowiących zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi. Hiszpański system ochrony ludności obejmuje społeczeństwo oraz wszystkie instytucje i organizacje sfery publicznej oraz prywatnej zaangażowane w działania na rzecz ochrony życia i zdrowia ludności oraz mienia w przypadku wystąpienia poważnego zagrożenia, klęski lub nadzwyczajnej katastrofy. Krajowe organy ochrony cywilnej są odpowiedzialne za ogólną koordynację działań podczas sytuacji kryzysowej. Na szczeblu centralnym tematyka ochrony ludności znajduje się w kompetencjach Dyrekcji ds. Ochrony Ludności i Sytuacji Nadzwyczajnych, podległej ministrowi spraw wewnętrznych. Struktura systemu OL pokrywa się z podziałem administracyjnym kraju:

- Rządowa Komisja Delegatów ds. sytuacji kryzysowych, powstała w 1986 roku, składa się z premiera i wicepremiera i ministrów spraw zagranicznych, obrony, gospodarki i finansów oraz wewnętrznych. Zadaniem Gabinetu Kryzysowego jest zarządzanie i koordynowanie działaniami związanymi z zapobieganiem, kontrolą i reagowaniem kryzysowym. Premier jest uprawniony do podejmowania decyzji;
- Narodowy Komitet ds. Ochrony Ludności (NCEPC), międzyresortowy organ doradczy Gabinetu Kryzysowego zajmuje się planowaniem i realizacją działań w sytuacjach kryzysowych lub zagrożenia. Komitet jest podporządkowany Ministerstwu Rządowej Prezydentury. NCEPC1 ma rolę koordynującą w hiszpańskim systemie ochrony ludności i znajduje się na szczycie struktury organizacyjnej krajowej ochrony ludności.

W hiszpańskim systemie ochrony ludności większość kompetencji (z wyjątkiem zagrożeń nuklearnych) jest przekazana na poziom regionalny i lokalny. Władze na tych szczeblach mają własne struktury zajmujące się ochroną ludności i mienia. Na każdym szczeblu opracowywane są plany reagowania na zagrożenia lub sytuacje kryzysowe w ramach danej jednostki terytorialnej. Plany przewidują, że za reagowanie (w tym prowadzenie akcji ratowniczych) odpowiedzialna jest ta jednostka terytorialna, która jest w stanie poradzić sobie z kryzysem, zgodnie z zasadą subsydiarności od szczebla najniższego do najwyższego. W zależności od rodzaju zagrożenia lub sytuacji kryzysowej tworzone są zintegrowane centra operacyjne w celu koordynacji działań.

W Hiszpanii obowiązuje jednolity europejski numer alarmowy 112.

Międzynarodowe inicjatywy na rzecz ochrony ludności

Po trzęsieniu ziemi i tsunami na Oceanie Indyjskim w Kobe w styczniu 2005 r., w Hyogo (Japonia) odbyła się międzynarodowa konferencja poświęcona zmniejszaniu negatywnych skutków klęsk żywiołowych, w której wzięło udział 168 rządów z całego świata. Owocem konferencji było przyjęcie planu działania z Hyogo na lata 2005–2015 „Budowanie Odporności Narodów i Społeczności na Klęski Żywiołowe” (ang. *Hyogo Framework for Action 2005–2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters* — HFA). Celem tej inicjatywy było wspólne działanie na rzecz ograniczania negatywnych skutków klęsk żywiołowych i wspólny wysiłek adaptacji narodów do szybko zmieniającego się klimatu Ziemi. Plan Działania z Hyogo przyjął pięć priorytetów działania:

- zmniejszanie skutków klęsk żywiołowych i silna podstawa instytucjonalna, jako priorytet władz krajowych i lokalnych;
- identyfikowanie, szacowanie i monitorowanie zagrożeń naturalnych oraz ulepszenie systemu wczesnego ostrzegania;
- użycie wiedzy, innowacji i edukacji w budowaniu kultury bezpieczeństwa i odporności na wszystkich poziomach;
- redukcja czynników leżących u podłoża ryzyka;
- wzmocnienie etapu przygotowania do występujących klęsk żywiołowych celem skutecznego reagowania na wszystkich istniejących szczeblach⁴.

Przed wspomnianą konferencją, w 2002 roku Zgromadzenie Generalne Organizacji Narodów Zjednoczonych przyjęło rezolucję 57/254, poświęconą wdrożeniu przez organizację UNESCO Dekady Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju Organizacji Narodów Zjednoczonych (ang. *United Nations Decade of Education for Sustainable Development* — DESD), przewidzianej na lata 2005–2014. W DESD edukacja w zakresie ograniczania skutków klęsk żywiołowych znalazła się w centralnym punkcie zainteresowania i działania. Plan Działania z Hyogo, w szczególności jego trzeci punkt, stał się programem uzupełniającym i wspierającym DESD. W obu dokumentach pojawiło się założenie szeroko pojętej edukacji.

W Planie Działania z Hyogo jest to edukacja dla redukcji ryzyka klęsk żywiołowych (ang. *Education for Disaster Risk Reduction* — EDRR) jako

⁴ Report of the World Conference on Disaster Reduction, Kobe, Hyogo, Japan, 18–22 January 2005 (Raport ze Światowej Konferencji ds. Redukcji Katastrof w Kobe, w Hyogo, Japonia, 18–22 stycznia 2005 r.), United Nations, s. 11.

część szerszego programu redukcji ryzyka klęsk żywiołowych (ang. *Disaster Risk Reduction* — DRR), natomiast w DESD, to edukacja dla zrównoważonego rozwoju (ang. *Education for Sustainable Development* — ESD). Oba programy łączą wspólne założenia i cele dotyczące edukacji w ramach wspomnianego DRR. Nadają edukacji interdyscyplinarną naturę, co oznacza, że edukacją należy objąć wiele obszarów funkcjonowania społeczeństwa, środowiska naturalnego, gospodarki i kultury. Co więcej, edukacja dla redukcji ryzyka klęsk żywiołowych powinna dać efekt w postaci umiejętności krytycznego myślenia i rozwiązywania problemów, radzenia sobie z emocjami, jak również powinna wyposażać ludzi w umiejętność współżycia społecznego oraz praktyczne umiejętności niezbędne wszystkim tym, których dotyczy klęska żywiołowa⁵. Powyższe założenia współgrają z tzw. Milenijnymi Celami Rozwoju (ang. *Millennium Development Goals*), które Organizacja Narodów Zjednoczonym wyznaczyła do likwidacji ubóstwa na świecie⁶.

Uwaga świata (ONZ) i Europy (UE) koncentruje się na krajach rozwijających się, gdzie panuje największe ubóstwo i gdzie klęski żywiołowe wyrządzają największe szkody. Susze, powodzie, tsunami, czy trzęsienia ziemi, regularnie nawiedzające liczne państwa, pozbawiają biednych wszystkiego, co ciężką pracą zdobyli. Problem ten dostrzegło zgromadzenie rządów na konferencji poprzedzającej przyjęcie Planu Działania z Hyogo, pisząc w raporcie pokonferencyjnym: „Jesteśmy przekonani, że klęski żywiołowe w bardzo krótkim czasie w poważnym stopniu redukują pozytywne efekty inwestycji w rozwój, dlatego też pozostają główną przeszkodą na drodze zrównoważonego rozwoju i redukcji ubóstwa”⁷. Plan Działania z Hyogo miał zapewnić fundament dla wdrożenia programu redukcji negatywnych skutków klęsk żywiołowych. Z pomocą przyjętych pięciu priorytetów działania, wszystkie obecne na konferencji rządy postawiły sobie za cel: „znaczącą redukcję strat w ludziach oraz w społecznych, ekonomicznych oraz

⁵ World Conference on Education for Sustainable Development (WCESD) 31 March — 2 April 2009, Bonn, Learning to live with risk — Disaster Risk Reduction to encourage Education for Sustainable Development (Światowa Konferencja ds. Edukacji dla Zrównoważonego Rozwoju, 31 marca — 2 kwietnia 2009 r., Bonn, „Ucząc się żyć z ryzykiem — Redukcja ryzyka katastrof pomocą w edukacji dla zrównoważonego rozwoju”), s. 5, 6.

⁶ Linking Disaster Risk Reduction and Poverty Reduction. Good Practices and Lessons Learned. A Publication of the Global Network of NGOs for Disaster Risk Reduction („Łącząc redukcję ryzyka katastrof z redukcją ubóstwa. Najlepsze praktyki i doświadczenia. Publikacja Globalnej Sieci NGO ds. Redukcji Ryzyka Katastrof”), United Nations 2008, s. 111.

⁷ Report of the World Conference on Disaster Reduction, Kobe, Hyogo, Japan, 18–22 January 2005..., wyd. cyt., s. 3.

środowiskowych dobrach wszystkich krajów⁸ oraz uznały potrzebę „upowszechniania integracji redukcji ryzyka klęsk żywiołowych związanych z istniejącą różnorodnością klimatu oraz nadchodzącymi zmianami klimatu ze strategiami redukcji ryzyka klęsk żywiołowych oraz adaptacją do zmian klimatu”⁹.

Trzeci priorytet Planu Działań z Hyogo — „użycie wiedzy, innowacji i edukacji w budowaniu kultury bezpieczeństwa i odporności na wszystkich poziomach”, wydaje się być fundamentem w budowaniu silnych społeczności, będących sobie w stanie poradzić z ciągłymi uderzeniami katastrof naturalnych. Obszar ten także w Polsce powinien zyskać szczególną uwagę. Edukacja społeczeństwa, podnoszenie jego świadomości i wyposażanie w wiedzę teoretyczną oraz praktyczną staje się zasadniczym narzędziem w walce z negatywnymi skutkami klęsk żywiołowych. Mogą one zostać w dużym stopniu zminimalizowane, jeśli ludność, której dotyczą, posiada choćby podstawową wiedzę w zakresie radzenia sobie w sytuacji kryzysowej i zostanie jej zaszczepione coś, co można już nazwać kulturą zapobiegania i uodparniania się na negatywne działanie zjawisk pogodowych. Oczywiście wymaga to nieustannego podnoszenia świadomości ludzi w zakresie zagrożeń i sytuacji kryzysowych, a także uświadamiania ludziom, jakie są ich słabe i mocne strony, co mogą i co powinni robić, aby nie pozostawać bierną stroną w obliczu tragedii. Kluczowe działania koncentrują się w obszarze zarządzania informacją i wymianą informacji, edukacji i szkoleń oraz badań¹⁰. Trzeci priorytet HFA jest więc szerokim planem edukacji społeczeństwa na wszystkich jego szczeblach: lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym. Uwzględnia i na równi traktuje wszystkie klasy społeczne, grupy wiekowe, płcie, rasy czy religie. W obecnych czasach edukacja w dziedzinie zarządzania kryzysowego jest po prostu warunkiem koniecznym w budowaniu społeczności zdolnej dostosować się do zmieniających się warunków życia na Ziemi.

Zmiany klimatu czy też globalne ocieplenie to hasła, które w dzisiejszych czasach słyszał już chyba każdy. To dobrze, gdyż zjawiska te naprawdę mają miejsce i wywierają zasadniczy wpływ na funkcjonowanie społeczeństw, niejednokrotnie decydując o ich przetrwaniu. Ocieplenie klimatu niesie ze sobą wzrost częstotliwości występowania ekstremalnych zjawisk pogodowych, takich jak burze, tornada, powodzie i susze. Około 90% katastrof

⁸ Hyogo Framework for Action 2005–2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters („Plan Działań z Hyogo na lata 2005–2015: Budując odporność narodów i społeczności na katastrofy”), s. 3.

⁹ Tamże, s. 11.

¹⁰ Tamże, s. 9, 10.

naturalnych, które odnotowano w Europie od 1980 roku, było bezpośrednim lub pośrednim wynikiem działania pogody i klimatu¹¹. W ostatnim dziesięcioleciu świat z niepokojem obserwuje olbrzymi wzrost częstotliwości występowania katastrof naturalnych wywołanych czynnikami pogodowymi. Przyczyn upatruje się między innymi w złym planowaniu przestrzennym, gdyż rośnie liczba ludzi zamieszkujących tereny zagrożone niekorzystnym działaniem zjawisk pogodowych. Tereny takie są zasiedlane w sposób niekontrolowany, a budownictwo nie jest przystosowane do istniejących zagrożeń.

W 1988 roku Organizacja Narodów Zjednoczonych zainicjowała powstanie Międzyrządowego Zespołu ds. Zmian Klimatu (ang. *Intergovernmental Panel on Climate Change* — IPCC), zrzeszającego naukowców z całego świata, prowadzących stały monitoring zmian klimatu. Raporty przygotowywane są w okresach kilkuletnich, obnażając prawdę o wpływie cywilizacji ludzkiej na rosnące temperatury na świecie. Jednak już wcześniej (w 1992 roku), 191 państw, w tym Unia Europejska, przyjęło Ramową Konwencję ds. Zmian Klimatu (UNFCCC — *United Nations Framework Convention on Climate Change*), w której zobowiązały się wspólnie ograniczać emisję gazów cieplarnianych do atmosfery. Rządy tych państw spotykają się corocznie, podsumowując dotychczasowe działania i planując nowe. Przystosowanie do zmian klimatu wymaga użycia narzędzi i środków przewidzianych w programach Redukcji Ryzyka Klęsk Żywiolowych (DRR). Te narzędzia i środki są dziełem wielu instytucji, centrów badań, agencji rządowych, ONZ i organizacji pozarządowych. Duży nacisk został położony na edukację społeczności lokalnych krajów zagrożonych negatywnymi skutkami zmian klimatu. Kluczowe znaczenie ma włączenie społeczności zagrożonych w działania, tak by inicjowali i kontrolowali zmiany w swoich społecznościach, swoich wsiach, miastach i miasteczkach. Kolejnym wyzwaniem jest przekazanie informacji w taki sposób, by uzyskać określone działanie lub wywołać zmianę działania. Zmiana zachowań jest warunkiem koniecznym do skutecznej adaptacji w obliczu zmieniających się warunków środowiska. Ważnym i trudnym, aczkolwiek niezbędnym zadaniem jest skuteczna współpraca i komunikacja między naukowcami, praktykami i członkami społeczności lokalnych¹².

¹¹ Climate Change — what is it all about? An introduction for young people, („Zmiany klimatu — o co w tym chodzi? Wprowadzenie dla młodych ludzi”), European Commission, Luxembourg 2005, s. 9.

¹² Disaster Risk Reduction Tools and Methods for Climate Change Adaptation („Narzędzia i metody DRR w adaptacji do zmian klimatu”), IATF Working Group on Climate Change and Disaster Risk Reduction, s. 4, 5, <www.preventionweb.net/files/5654_DRRtoolsCCAUNFCC.pdf>, dostęp: 14 lipca 2016 r.

Przez ostatnie kilka dekad na świecie dokonał się duży postęp w rozumieniu zarządzania kryzysowego. Już sama nazwa wskazuje na charakter tej zmiany. Dzisiejsze zarządzanie kryzysowe wcześniej nazywano reagowaniem kryzysowym. To, na co wcześniej tylko reagowano, dzisiaj próbuje się przewidywać, zapobiegać, właściwie przygotować i odtworzyć po zniszczeniu. Dlatego też, w celu doskonalenia technik zarządzania, rozpowszechniania szeroko pojętej wiedzy w obszarze zarządzania kryzysowego, Zgromadzenie Generalne Narodów Zjednoczonych ustanowiło lata 1990–1999 Międzynarodową Dekadą Redukcji Negatywnych Skutków Klęsk Żywiolowych (ang. *International Decade for Natural Disaster Reduction — IDNDR*). Następnie, w 1994 roku, w mieście Yokohama, odbyła się pierwsza Światowa Konferencja poświęcona Redukcji Ryzyka Katastrof Naturalnych, na której uchwalono Strategię i Plan Działań z Yokohamy dla Bezpieczniejszego Świata (ang. *Yokohama Strategy and Plan of Action for a Safer World*). Plan ten podkreślił odpowiedzialność wszystkich rządów świata za ochronę swoich obywateli, infrastruktury, jak również wspólnych własności narodowych przed negatywnym wpływem klęsk żywiołowych. Następcą strategii IDNDR jest uchwalona w 2000 roku przez Zgromadzenie Generalne ONZ Międzynarodowa Strategia ds. Redukcji Zagrożeń Naturalnych (ang. *International Strategy for Disaster Reduction — ISDR*)¹³. Jest to koalicja rządów (reprezentowanych przez tzw. platformy), agencji ONZ, organizacji lokalnych i cywilnych organizacji społecznych, międzynarodowych instytucji finansowych (np. Bank Światowy) oraz instytucji naukowych¹⁴.

Edukacja społeczna i wybrane programy profilaktyczne na rzecz ochrony ludności

Edukacja stała się priorytetowym, potężnym narzędziem strategii zmniejszania negatywnych skutków klęsk żywiołowych. To, dlaczego jest tak ważna, wyjaśnić może cytat, próbujący wytłumaczyć mechanizm jej

¹³ On Better Terms. A Glance at Key Climate Change and Disaster Risk Reduction Concepts, Consultation Version 2006 („Lepsze słowa. Spojrzenie na kluczowe pojęcia dotyczące zmian klimatu i redukcji ryzyka katastrof”), United Nations, Geneva 2006, s. 8, 9.

¹⁴ Global Platform for Disaster Risk Reduction, Second Session, Geneva, Switzerland, 16–19 June 2009, Proceedings. Creating Linkages for a Safer Tomorrow („Globalna platforma ds. redukcji ryzyka katastrof. Sesja Druga, Genewa, Szwajcaria, 16–19 czerwca 2009 r., Postępy w tworzeniu wspólnoty dla bezpieczniejszego jutra”), ISDR, United Nations 2009, s. 8.

działania. „Prewencja zaczyna się wraz z informacją. Świadomość jest pierwszym krokiem w kierunku podjęcia działania. Świadomość może pobudzić zainteresowanie, zainteresowanie skupia uwagę, a uwaga może sprowokować działanie”¹⁵. Edukacja zawiera w sobie takie elementy, jak:

- informacja;
- świadomość;
- uwaga;
- zainteresowanie;
- i w końcu działanie.

Edukacja w obszarze ochrony ludności ma bardzo szerokie znaczenie i jest rozumiana jako mniej lub bardziej formalne przekazywanie wiedzy. Angażuje do tego procesu różne grupy ludzi, poczynając od dzieci, poprzez młodzież, ludność lokalną oraz profesjonalną kadrę naukową i zarządzającą. Cały proces obejmuje identyfikację zagrożeń oraz podjęcie konkretnych działań w celu zmniejszenia negatywnych skutków, które mogą wystąpić. Aby osiągnąć sukces, potrzebne jest działanie na wszystkich możliwych szczeblach funkcjonowania społeczeństwa, poprzez powszechny system edukacji (szkoły podstawowe, gimnazja, średnie, zawodowe oraz wyższe uczelnie), profesjonalne szkolenia i kursy, aż po działalność organizacji pozarządowych wśród społeczności lokalnych oraz mocną współpracę z mediami w formie kampanii informacyjnych¹⁶. Warto przytoczyć tu słowa Margarety Wahlström z sekretariatu sekretarza generalnego ONZ ds. Redukcji Ryzyka Katastrof Naturalnych „Redukcja ryzyka katastrof naturalnych zaczyna się w domu, w miejscach pracy i kultu, oraz wśród społeczności lokalnych. To właśnie tam ocalimy życia lub je stracimy — zależy to od kroków, które już dziś podejmiemy w celu zmniejszenia naszej podatności na negatywne skutki przyszłych kataklizmów. By zyskać największą skuteczność, kroki te muszą mieć silne podstawy w wiedzy lokalnej i muszą być szeroko komunikowane, tak, by każda osoba — od ucznia w szkole, poprzez staruszkę gdzieś we

¹⁵ Towards a Culture of Prevention: Disaster Risk Reduction Begins at School. Good Practices and Lessons Learned („W dążeniu do kultury prewencji: redukcja ryzyka katastrof zaczyna się w szkole. Najlepsze praktyki i doświadczenia”), United Nations, Geneva 2007, s. 1.

¹⁶ B. Wisner, *Let Our Children Teach Us! A Review of the Role of Education and Knowledge in Disaster Risk Reduction* („Pozwólmy dzieciom, by nas uczyły! Rola edukacji i wiedzy w redukcji ryzyka katastrof”), ISDR System Thematic Cluster/Platform on Knowledge and Education, July 2006, Bangalore, India, s. 7.

wsi, aż po burmistrza miasta — potrafiła obronić siebie przed atakiem żywiołu”¹⁷.

Edukacja to przekazywanie wiedzy, która z kolei łączy w sobie wiedzę profesjonalną, stanowiącą dorobek naukowy w obszarze ochrony ludności, jak również wiedzę będącą spuścizną społeczności lokalnych i wielu pokoleń, które samodzielnie stawiały czoła atakom klęsk żywiołowych. Świadomość zagrożeń to kolejna sprawa. W wielu miejscach na świecie, również w Polsce, nadal pokutuje przeświadczenie, że „coś takiego na pewno nie przydarzy się mnie”. Dlatego tak dużą rolę muszą odegrać kampanie informacyjne. Edukacja, wiedza i świadomość mają owocować konkretnymi działaniami zmieniającymi rzeczywistość. W czerwcu 2006 roku w Paryżu rozpoczęła się, zaplanowana na lata 2006–2007, Światowa Kampania Redukcji Skutków Katastrof Naturalnych (ang. *The World Disaster Reduction Campaign 2006–2007*). Powstała z inicjatywy ONZ i UNESCO, przy współpracy rządu Francji, a jej hasło przewodnie brzmiało „Redukcja skutków katastrof zaczyna się w szkole” (ang. *Disaster Risk Reduction Begins at School*). W ramach Kampanii, na całym świecie miało miejsce wiele przedsięwzięć związanych z wdrażaniem Trzeciego Priorytetu Planu Działań z Hyogo. Inicjatywy te, jak wskazuje hasło przewodnie Kampanii, były skierowane do szkół i przez nie prowadzone oraz miały na celu, przede wszystkim, budowanie powszechnej świadomości istnienia zagrożeń ze strony klęsk żywiołowych, zdobywanie praktycznych umiejętności ograniczania negatywnych skutków tych klęsk i uodparniania infrastruktury szkolnej na zniszczenia ze strony kataklizmów oraz podjęcie konkretnych kroków w kierunku wdrażania programów redukcji ryzyka klęsk żywiołowych w podstawy programowe szkolnictwa. Na całym świecie (w Afryce, Ameryce Północnej, Ameryce Południowej, Azji i rejonie Pacyfiku oraz Europie) odbyły się konferencje, spotkania, publiczne debaty, wystawy fotografii, warsztaty, emisje filmów w mediach publicznych oraz konkursy plastyczne. Dużą rolę w procesie edukacji przypisuje się obecnie dzieciom, nie tylko jako adresatom programów redukcji ryzyka klęsk żywiołowych, ale, co bardziej zadziwiająco, jako aktywnym propagatorom tych programów. Uznano, iż głos dzieci musi zostać usłyszany na wszystkich szczeblach: lokalnym, państwowym i międzynarodowym. Działalność dzieci w zakresie redukcji negatywnych

¹⁷ Building Disaster Resilient Communities. Good Practices and Lessons Learned, A Publication of the “Global Network of NGOs” for Disaster Risk Reduction („Budując społeczności odporne na katastrofy. Najlepsze praktyki i doświadczenia”. Publikacja Globalnej Sieci NGO ds. Redukcji Ryzyka Katastrof), United Nations, June, Geneva 2007, s. 111.

skutków klęsk żywiołowych może przybrać różnorodne formy, takie jak m.in. przeprowadzanie akcji w szkołach, przy współdziałaniu społeczności lokalnej; przekazywanie w swoich rodzinach i społecznościach lokalnych wiedzy na temat zagrożeń i zachęcanie ich do podjęcia kroków zapobiegawczych; poprzez różne akcje i nową postawę, pomaganie w tworzeniu trwałej kultury zdolnej przeciwstawić się zagrożeniom — z czasem, gdy dorosną, będą posiadały i wykorzystywały w praktyce wiedzę i umiejętności w zakresie zrównoważonego rozwoju i poszanowania środowiska naturalnego¹⁸.

Ciekawą inicjatywą, prowadzoną przez *Natural Disaster Youth Summit* (NDYS), jest wirtualna, międzynarodowa mapa ryzyka, znana jako GDSM (*Global Disaster Safety Map*). W jej ramach uczniowie na całym świecie sporządzają mapy otoczenia swojej szkoły i miasta, na których nanoszą niebezpieczne miejsca, zagrożone wystąpieniem katastrof naturalnych. Następnie umieszczają mapy na międzynarodowym forum, gdzie są poddane analizie i dyskusji przez społeczność międzynarodową.

Edukacja nieformalna, w przeciwieństwie do formalnej, nie potrzebuje zmiany podstaw programowych szkół ani skomplikowanego procesu zmiany istniejącego prawa. Z tych właśnie powodów może stać się szybkim i skutecznym sposobem dotarcia do społeczeństwa z programami z obszaru redukcji negatywnych skutków klęsk żywiołowych. Dużą część nieformalnych programów edukacyjnych stanowią akcje mające na celu poszerzenie świadomości społeczności lokalnych w zakresie istniejących zagrożeń i powodów ich istnienia. Programy takie są nieodłączną częścią przystosowania do zmian klimatu i nauki zrównoważonego rozwoju. Jako przykład posłużą akcje informacyjne prowadzone w Australii, kontynencie i kraju, który stale doświadcza klęsk żywiołowych w postaci pożarów i suszy. Powszechne stały się tam nieformalne programy, których celem jest usprawnienie komunikacji między organizacjami pozarządowymi, a społecznością lokalną w zakresie edukacji i świadomości ryzyka występowania katastrof naturalnych. Skuteczna komunikacja ze społeczeństwem to taka, która wywołuje określone zmiany w jego świadomości i działaniu. Organizacje, czy też określone służby państwowe, coraz częściej wychodzą do ludzi, ucząc ich samopomocy. Opierają się na założeniu, że ludność świadoma zagrożeń i przygotowana do obrony przed nimi, jest w stanie znacznie zminimalizować negatywne skutki katastrof dzięki właściwym zachowaniom przed, w trakcie i po przejściu kataklizmu. Ludzie w ten sposób

¹⁸ Let's Learn to Prevent Disasters! Fun ways for kids to join in Risk Reduction („Uczmy się zapobiegać katastrofom! Wesołe sposoby włączania dzieci w redukcję ryzyka katastrof”), ISDR, UNICEF (TACRO), s. 2.

przygotowani będą mogli pomóc sobie i innym, zanim uzyskają pomoc wyspecjalizowanych służb. W tym celu prowadzone są kampanie zmierzające do zmiany świadomości ludności lokalnej, aby w konsekwencji zmienić ich zachowanie w czasie katastrof.

Tasmańska Straż Pożarna (ang. *Tasmanian Fire Service*) przeprowadziła akcję informacyjną wśród ludności, by nauczyć ją bronić swoich domów przed pożarami. Na obszarach częstego występowania pożarów buszu oficerowie straży pożarnej odwiedzali mieszkańców w ich domach, rozdawali ulotki i materiały informacyjne, rozmawiali z ludźmi, instruując ich jak zachować się w czasie zbliżającego się do ich domu ognia. W wyniku tej akcji, w czasie ogromnych pożarów w latach 1997–1998, spłonęło tylko siedem domów, większość ludzi zdołała ochronić swój dobytek. Z przeprowadzonych później badań wynikało, iż ludzie nie uciekali przed pożarem, a pozostali w domach i dzięki wiedzy zdobytej podczas spotkań ze strażakami, dokładnie wiedzieli jak przeciwstawić się żywiołowi¹⁹.

Także rotarianie w Australii działają w społeczności lokalnej celem jej uświadamiania. Rotary International jest międzynarodową organizacją, zrzeszającą ponad milion liderów społecznych, biznesmenów i ludzi pracujących w różnych zawodach. Członkowie klubów (jest ich 33 tys. w ponad 200 krajach świata) tej organizacji to rotarianie. Filozofia stojąca za działalnością rotarian skłania ich do służby w społeczności, w której funkcjonują, w miejscu pracy i gdziekolwiek na świecie istnieje taka potrzeba²⁰. Jeden z takich klubów w stanie Queensland w Australii, współpracujący z Centrum Badań nad Trzęsieniami Ziemi w Australii, poświęcił się działalności w zakresie edukacji ludności lokalnej, stawiając za cel redukcję negatywnych skutków klęsk żywiołowych. Stworzyli Grupę Doradczą ds. Świadomości Katastrof Naturalnych (ang. *Disaster Awareness Advisory Team* — DAAT), która przez trzy lata wykonywała pokaz uliczny, polegający na przemarszu ulicami miasta i wygłaszaniu przemówienia, rozwieszaniu plakatów oraz rozdawaniu ulotek edukacyjnych²¹.

Media to kolejne potężne narzędzie w nieformalnych akcjach edukacyjnych. Telewizja, radio, prasa, Internet mają moc przyciągania i utrzymywania uwagi milionów ludzi. To doskonały grunt na wdrażanie uświadamiających treści. Przykładem jest projekt przeprowadzony w Ameryce Północnej i Południowej. Organizacja pozarządowa z Kostaryki — *Nuestras Voces*,

¹⁹ The Good Practice Guide („Przewodnik dobrych praktyk”), Emergency Management Australia, March 2000, s. 25.

²⁰ <www.rotary.org/en/AboutUs/RotaryInternational/Pages/ridefault.aspx>, dostęp: 14 lipca 2016 r.

²¹ The Good Practice Guide..., wyd. cyt., s. 30.

przygotowała radiową telenowelę o tematyce przygotowującej ludność na wypadek wystąpienia huraganu. Telenowela została następnie wyemitowana przez 45 stacji radiowych w obu Amerykach²².

Inny projekt, zrealizowany przez międzynarodową organizację Tearfund w Afganistanie, polegał na umieszczeniu treści edukujących, mówiących o ograniczaniu negatywnych skutków klęsk żywiołowych (w Afganistanie często występują trzęsienia ziemi, powodzie i susze) w bardzo popularnej audycji BBC pt. „New Home, New Life” („Nowy Dom, Nowe Życie”). Większość Afgańczyków posiadając odbiorniki radiowe słuchało telenoweli „New Home, New Life”, nawet ci mieszkający w bardzo odległych, górzystych i trudno dostępnych wsiach, szczególnie narażonych na występowanie klęsk żywiołowych²³.

Organizacje pozarządowe, zwane w skrócie NGO (od angielskiej nazwy *Non-governmental Organisations* — NGOs), pracują wśród społeczności lokalnych na całym świecie, ucząc poprzez szkolenia i warsztaty umiejętności zapobiegania negatywnym skutkom klęsk żywiołowych oraz prowadzą kampanie informacyjne. Biorąc pod uwagę fakt, że klęski żywiołowe są zjawiskiem lokalnym, dotyczącym konkretne społeczności lokalne, organizacje pozarządowe mają większą szansę wnikięcia w te społeczności, nawiązania z nimi bliższego kontaktu i tym samym przeprowadzenia wartościowych szkoleń czy warsztatów. Działalność organizacji pozarządowych na wyżej wspomnianym polu systematycznie wzrasta. W Bangladeszu (kraju nieustannych powodzi) organizacja pozarządowa Practical Action Bangladesh poświęciła się tworzeniu organizacji społecznych, tzw. CBO (od angielskiej nazwy *Community-Based Organisation*), poprzez które mają być prowadzone stałe szkolenia w zakresie Redukcji Ryzyka Klęsk Żywiołowych. Członkami CBO są lokalni mieszkańcy, przedstawiciele lokalnych samorządów i instytucji edukacyjnych. Cały projekt był finansowany przez Departament Rozwoju Międzynarodowego (ang. DFID — *Department for International Development*) z Wielkiej Brytanii, a objęto nim 33 tys. mężczyzn, kobiet i dzieci z 6 tys. gospodarstw domowych. W wyniku projektu jeszcze bardziej zacieśniły się więzi społeczne oraz współpraca w zakresie ochrony ludności. Co więcej, usprawnił się system wczesnego ostrzegania oraz zdolność mieszkańców, nawet tych ubogich i pozostających na marginesie społecznym, do podejmowania ważnych decyzji. Ogólnie poziom świadomości walki z negatywnymi skutkami klęsk żywiołowych znacznie wzrósł²⁴.

²² B. Wisner, *Let Our Children Teach Us!*..., wyd. cyt., s. 7.

²³ *Building Disaster Resilient Communities*..., wyd. cyt., s. 3, 4.

²⁴ Tamże, s. 6–8.